

ZIENSWIJZE ONTWERP-NOTA RUIMTE

NATIONALE RUIMTELIJKE KEUZES VOOR EEN STERKER NEDERLAND

Nationale ruimtelijke keuzes voor een sterker Nederland

Wij waarderen dat het kabinet in het ontwerp voor de Nota Ruimte¹ kiest voor een **stevigere nationale regie**, zodat er voldoende ruimte kan worden gevonden voor de grote ruimtelijke opgaven waar we als land voor staan – infrastructuur, energie, water en klimaat, defensie, natuur, woningbouw én ruimte voor onze ondernemers, economie en industrie. De nota biedt een gedegen analyse van de grote ruimtelijke opgaven en is als visie een waardevol vertrekpunt om de ruimtelijke ontwikkeling van Nederland te versnellen en de ruimte voor economische activiteiten strategisch te versterken. Het kabinet schetst: *“Het Nederland van 2050 is één van krachtigste en meest dynamische delen van een sterk en welvarend Europa. Aantrekkelijke regio's, dorpen en steden bieden aan Nederlanders plek om te leven, te leren en te ondernemen. Het is een Nederland dat werkt. Een mooi Nederland bovendien.”*

VNO-NCW en MKB-Nederland onderschrijven het belang van een nationale ruimtelijke koers die de verschillende maatschappelijke en economische opgaven in samenhang beziet. Dat stelt bedrijven in staat om hun verantwoordelijkheid te nemen in de transities naar een weerbare, circulaire, duurzame en innovatieve economie. De afgelopen decennia heeft het ontbreken van landelijke regie vanuit een heldere visie geleid tot versnippering en vertraging van ruimtelijke besluitvorming. Wij zien deze nota als **kans om een duidelijk, voorspelbaar fundament te scheppen en het ondernemersklimaat te versterken**.

Wij waarderen dat het kabinet de noodzaak ziet van **het behouden én strategisch uitbreiden van de ruimte voor economie**: de nationale industrieclusters, de innovatiecampussen en de 3800 bedrijventerreinen in ons land. Daarmee erkent zij het belang van het versterken van het nationale en regionale verdienvermogen en het versterken van de weerbaarheid in een wereld die wordt gekenmerkt door geopolitieke veranderingen, klimaatverandering en toenemende noodzaak voor strategische autonomie. Naast de grote industrieclusters, verdient industriële bedrijvigheid in zijn algemeenheid – het MKB, cluster-6-bedrijven, de regionale maakindustrie,

¹ [Rijksoverheid 2025 Ontwerp Nota Ruimte](#)

logistieke hubs en moderne ambachtelijke bedrijven – adequate bescherming. Nederland kent duizenden middelgrote en kleinere industriële bedrijven die samen een cruciale schakel vormen binnen regionale en internationale ketens, logistiek, circulaire economie en de verduurzamingsopgave. Tevens is waardevol dat het kabinet meer grootschalige en regionale woningbouwlocaties heeft aangewezen, en daarbij inzet op verruiming van mogelijkheden voor woningbouw in heel Nederland: een randvoorwaarde om het woningtekort aan te pakken.

De ruimte om te ondernemen is een cruciale randvoorwaarde voor de economie van de toekomst. Het rapport van Peter Wennink over de toekomst van onze Nederlandse economie laat helder zien dat er **voor onze toekomstige welvaart fysieke en milieuruimte nodig is voor bedrijven** – en doet waardevolle aanbevelingen om te voorkomen dat Nederland vastloopt door trage vergunningprocedures, ruimtelijke beperkingen en stapelende regels voor ondernemers².

Om de Nota Ruimte van plan naar praktijk en uitvoering te krijgen is **nauwe samenwerking met ondernemers en ondernemersorganisaties** nodig. De eerste stap is om de uitgangspunten en keuzes uit de nota te voorzien van een krachtige uitvoeringsagenda, die helder maakt wanneer nadere ruimtelijke keuzes in nationale programma's genomen worden – en die gekoppeld worden aan uitvoering door andere overheden en investeringen door marktpartijen.

In onze reactie gaan wij in op:

1. **De noodzaak om de ruimte voor economie strategisch uit te breiden**
2. **Een samenhangende aanpak van wonen, werk en infrastructuur**
3. **Ruimte maken voor water en klimaatadaptatie**
4. **Het groeiende strategische belang van de digitale economie**
5. **De randvoorwaarden op orde: energie, stikstof en natuur, grondstoffen**
6. **Benutten van kansen in diverse economische sectoren**

1. Strategisch uitbreiden ruimte voor economie is noodzakelijk

De ruimte voor economie in Nederland staat onder grote druk, terwijl juist méér ruimte nodig is om onze toekomstige welvaart en noodzakelijke transitie mogelijk te maken. Hieronder schetsen we waarom uitbreiding en bescherming van hoogwaardige bedrijfslocaties urgent is en welke stappen het Rijk nu moet zetten om die ruimte veilig te stellen. De huidige fysieke ruimte voor economie bedraagt slechts 2,6 % van het Nederlandse landoppervlak. Uit de Ruimtelijk-Economische Visie (REV)³ blijkt dat de bedrijventerreinen in de meeste provincies tussen 2030 en 2035 uitverkocht zullen zijn. Dat betekent dat er op korte termijn in een groot deel van ons land acute tekorten zijn – waarbij op lokaal niveau druk staat op bedrijfslocaties vanwege woningbouw. Dankzij de REV is voor heel Nederland – en voor alle afzonderlijke provincies – duidelijk hoe groot en urgent de opgave is. Het huidige gebrek aan voldoende fysieke en milieuruimte voor bedrijven zet ondernemers klem en beïnvloedt het vestigingsklimaat negatief. Minister Karremans stelde dan ook terecht dat deze ruimte echt niet verder mag afnemen.

Het beschermen en beter benutten van bedrijventerreinen biedt goede kansen om te zorgen voor toekomstbestendige terreinen waar ondernemers kunnen ondernemen. De urgentie is

² Rapport Wennink 2025 [De route naar toekomstige welvaart](#)

³ Rijksoverheid 2025 [Ruimtelijk-Economische Visie](#)

echter groter – zoals ook blijkt uit recent onderzoeken van het kabinet. De transitie naar een circulaire economie een substantiële ruimtevraag tot 2050 van 4.000 tot 9500 hectare extra ruimte⁴ op reguliere bedrijventerreinen: dat is 15% meer ruimte voor bedrijventerreinen dan nu beschikbaar is. Waarbij infrastructuur en logistiek essentieel is voor de omslag naar een circulaire economie – en dus moet ruimte voor productie, opslag en distributie al vroegtijdig worden meegenomen in ruimtelijke plannen. Aanvullend blijkt uit de Nationale prognose over ruimtebehoefte op industrieclusters⁵ dat in 4 van de 5 nationale industrieclusters een substantieel ruimtetekort van in totaal 1.355 hectare in 2050 is, waarvoor uitbreiding nodig is. Wij verwachten dat in 2050 4–5 % van het landoppervlak nodig zal zijn voor economie en de transities die we doormaken. Omdat planvorming van een nieuw bedrijventerrein 10 tot 15 jaar duurt, is uitbreiding van deze ruimte voor een zeer urgente opgave.

Het huidige gebrek aan ruimte maakt het moeilijk om bestaande terreinen te verduurzamen of te transformeren, waardoor ook de woningbouwopgave verder wordt vertraagd (er is geen “schuifruimte”). Deze ruimte voor economie is geen luxe, maar randvoorwaardelijk voor onze maatschappij: zonder toekomstbestendige ruimte voor economie worden de transities naar een circulaire economie, strategische autonomie, energietransitie of het aanpassen aan een veranderend klimaat onmogelijk. Het gaat hierbij nadrukkelijk niet slechts om een simpele optelsom van hectares – juist de kwaliteit van locaties is essentieel. Daarom is van belang dat het kabinet goed kijkt naar terreinen met hoge milieucategorieën, water- en kadegebonden locaties, geschikte plekken voor mkb-maakindustrie, circulaire economie, innovatie- en techcampussen en investeringen in goede bereikbaarheid van alle terreinen.

Dit vraagt om:

- **Een steviger commitment in de definitieve Nota Ruimte aan concrete nationale doelstellingen voor ruimte voor economie** – zowel op reguliere bedrijventerreinen als in de industrieclusters. De noodzaak voor uitbreiding is helder en er moeten op korte termijn plannen gemaakt worden voor 9500 ha bedrijventerrein en 1355 ha op de industrieclusters. Om dit te kunnen realiseren is overigens meer plancapaciteit (minimaal 130% nodig).
- Daarbij gaat het niet alleen over voldoende fysieke vierkante meters, maar ook over behoud en uitbreiding van **milieuruimte en ontwikkelruimte** voor bedrijven, op goed bereikbare locaties, zodat bedrijven zich kunnen aanpassen aan transities zoals de energietransitie en de circulaire economie. De huidige nadruk op milieuruimte voor zowel zware als MKB-industrie moet worden verbreed. Er is een opeenstapeling van geluidnormen, geurcontouren, stikstofproblematiek, externe veiligheidscontouren en beperkte emissieruimte. Het kabinet dient explicieter te vermelden dat gemeenten en provincies rond industriële activiteiten een passende mate van milieuzonering en buffering moeten hanteren die voorkomt dat industriële bedrijven in de verdrukking komen. De huidige praktijk, waarin provincies en gemeenten ieder hun eigen invulling geven aan milieuruimte, bufferzones en functiemenging, leidt tot rechtsongelijkheid, onzekerheid voor bedrijven en versnipperde ruimtelijke keuzes. Meer regie vanuit het Rijk is noodzakelijk om investeringszekerheid te bieden aan bedrijven die willen verduurzamen of uitbreiden.

⁴ Ministerie EZ 2025 [Onderzoek circulaire economie op bedrijventerreinen](#)

⁵ Ministerie KGG 2025 [Nationale prognose over de ruimtebehoefte op industrieclusters](#)

- Concrete taakstellingen voor provincies en gemeenten- vergelijkbaar met de aanpak van het woningtekort.** Daarbij moeten nationale belangen – zoals de ruimte voor economie, industrieclusters, bedrijventerreinen, campussen, water- en kadegebonden bedrijventerreinen en digitale infrastructuur – expliciet beschermd én waar nodig uitgebreid worden. Wellicht is het nodig om daarbij instructieregels voor provincies en gemeenten op te nemen, en te zorgen dat er eenduidige landelijke en regionale **monitoring** is van de beschikbare ruimte voor economie, inclusief milieuruimte.
- Ook moet rekening gehouden worden met de sterke **lokale en regionale verbondenheid van bedrijven**; alleen als gegarandeerd kan worden dat er geschikte nieuwe ruimte is (ruimtelijke en financiële compensatie), kunnen bedrijven verplaatst worden. Dat geldt in sterke mate voor mkb-ondernemers en industriële bedrijven in het 6^e cluster in Nederland.
- Een heldere strategie is nodig om nationale industrieclusters te beschermen en strategisch uit te breiden.** In het Noordzeekanaalgebied en in Amsterdam zien wij een grote druk van woningbouw op het industriële cluster. Ten aanzien van de Haven Rotterdam stelt het kabinet dat vooralsnog geen zeewaartse uitbreiding wordt toegestaan – terwijl wel een verkenning wordt uitgevoerd. Wij zien graag dat mogelijkheden om zeewaarts uit te breiden zeer serieus worden verkend, aangezien er kansen liggen voor het losmaken van miljarden aan private investeringen, mét een impuls voor ons verdienvermogen⁶. Daarom dient het kabinet duidelijk te maken welke acties zij neemt die voorkomen dat de ruimtetekorten gaan ontstaan in de nationale industrieclusters – en op welk moment en op basis van welke criteria het kabinet besluit over uitbreiding van de industrieclusters.

2. Een integrale benadering van wonen, werk en infrastructuur

Wij vinden het van groot belang dat er tempo wordt gemaakt met de ontwikkeling van woningbouw – als Woontop-partner hebben wij ons gecommitteerd aan het doel om structureel 100.000 woningen per jaar te bouwen. Dit vraagt dat er meer ruimtelijke mogelijkheden worden geschapen voor woningbouw. Wij waarderen dat het kabinet kiest om meer gebieden aan te wijzen voor grootschalige woningbouw, regionale woningbouw en het verruimen van ruimtelijke mogelijkheden in heel Nederland – zoals via een straatje of wijkje erbij. De opgave rond woningbouw is echter niet los te zien van andere opgaven: nieuwe woonlocaties zullen altijd gepaard moeten gaan met investeringen in bereikbaarheid en ruimte voor bedrijvigheid. Het kabinet kiest voor een regionaal gedifferentieerde aanpak waarin elke regio telt – volgens het VISTA-model, waarin een koppeling wordt gelegd tussen wonen, werken en bereikbaarheid. Er is door het kabinet een groslijst met structuurversterkende infrastructuur opgesteld maar daarvoor zijn nog geen investeringsmiddelen gereserveerd. Het kabinet kan met een integrale benadering en voldoende investeringen zorgen dat wonen, werken en bereikbaarheid elkaar versterken.

Dit vraagt om:

- Een stevige koppeling tussen infrastructuur, woningbouw en economie.** Investeer gericht in ontsluiting van nieuwe woongebieden met weg, spoor en OV om woningbouw en economie te verbinden. Het is positief dat het kabinet inzet op samenhang tussen wonen, werken en infrastructuur. Wij dringen er echter op aan dat deze koppeling ook daadwerkelijk zichtbaar wordt in de uitvoeringsagenda, de MIRT-programmering, het reserveren van voldoende middelen voor infrastructuur en voldoende ruimtelijke en financiële compensatie

⁶ Brief nov 2025 Gemeente Rotterdam, Provincie Zuid-Holland, Economic Board, Havenbedrijf Rotterdam en Deltalinqs aan informateur

van bedrijfsruimte bij transformatie. Bij woningbouwontwikkeling die tot transformatie van bedrijventerreinen leidt is het allereerst van belang dat bedrijventerreinen met unieke kenmerken zoveel mogelijk worden ontzien. Daar waar deze terreinen toch worden geraakt dienen de ondernemers tijdig ruimtelijk en financieel te worden gecompenseerd. Waarborg op die manier dat investeringen in wonen, werken en bereikbaarheid elkaar versterken – en het tempo in de gebiedsontwikkeling blijft.

- **Een versnelling van de aanleg van nieuwe infrastructuur.** Daarbij is het van belang dat er zowel aandacht is voor aanleg van infrastructuur als ook voor onderhoud, waarvoor structureel meer middelen gereserveerd moeten worden. Het Mobiliteitsfonds is uitgeput en met de huidige manier van financieren is het starten van nieuwe projecten niet haalbaar. Er zijn aanvullende middelen nodig. Investeringen in het verdienvermogen van Nederland zouden daarbij explicieter deel moeten uitmaken van de begroting, bijvoorbeeld via een baten- lastenstelsel of een gulden financieringsregel.
- **Ruimte voor logistieke ketens.** Logistieke netwerken zijn essentieel voor een goed functionerend land en toekomstbestendige economie. Logistiek is een onmisbare functie die onze samenleving en economie draaiende houdt. Het kabinet kiest er nu echter voor om de ruimte voor bevoorrading in steden en woonwijken te beperken - door bijvoorbeeld in te zetten op kleine elektrische voertuigen in deze regio's neemt het aantal vervoersbewegingen mogelijk zelfs toe. In plaats van beperkingen op goederenvervoer te leggen, dient het Rijk in te zetten op verdere verduurzaming; verduurzaming kan daarbij geholpen worden door in te zetten op betere laadinfrastructuur en transparantere laadkosten.
- Het **versterken van de mainports** is alleen mogelijk als deze ook de ruimte krijgen om te groeien. Naast de mogelijkheden voor een zeewaartse uitbreiding van de Haven Rotterdam die we reeds hebben benoemd is van belang dat de luchthaven Schiphol ruimte krijgt om onder voorwaarden te groeien om zo haar logistieke functie te kunnen behouden. Als de mainports sterker worden zal ook de verbinding met het achterland versterkt moeten groeien om de ontsluiting van de mainports te garanderen.
- Om goederenvervoersfuncties te kunnen blijven vervullen zijn **regionale logistieke hubs en stedelijke logistieke hubs** onmisbaar. Het kabinet onderstreept deze notie, ook om verdere 'modal shift' aan te moedigen. Waar logistieke hubs in het gedrang komen met andere ruimtelijke functies, kan gekeken worden naar het combineren van functies.
- **Het VISTA-model** mag niet te star worden gebruikt. Het VISTA-model is een nuttig element in de analyse, maar mag niet te star worden gebruikt met name in gebieden die versterkt moeten worden. Als blijkt dat er lokaal en regionaal uitbreidingsbehoefte bestaat, dan moeten (juist daar) investeringen in economie, infrastructuur en woningbouw mogelijk blijven en zelfs actief worden gestimuleerd – ter versterking van de lokale brede welvaart. Wij zien graag dat het kabinet nader toelicht hoe voorkómen wordt dat we in gebieden die versterkt moeten worden er een (onnodige) rem gezet wordt op de lokale ontwikkeling.
- Een betere analyse en strategie voor de **kantorenmarkt** is nodig. Het kabinet stelt in de ontwerp-nota dat de kantorenmarkt krimpt. Dit is echter niet voor heel Nederland het geval. Uit analyse van NVM⁷ blijkt dat met name in grotere steden een fors tekort aan duurzame kantoren ontstaat. Het kabinet dient hierop een meer regionaal gedifferentieerde analyse en strategie te maken, die aansluit bij de daadwerkelijke behoefte aan kantoorruimte.

⁷ NVM 2025 Kantorenmarkt: <https://www.nvm.nl/nieuws/2025/kloof-op-kantorenmarkt-neemt-verder-toe/>

3. Ruimte maken voor water en klimaatadaptatie

Klimaatverandering raakt de Nederlandse economie steeds directer. Zonder tijdige aanpassing nemen schade, verzekeringskosten en productierisico's toe. Naast emissiereductie is daarom ook klimaatadaptatie noodzakelijk. Onze leefomgeving, infrastructuur en economie moeten bestand worden tegen extreme neerslag, droogte en hitte. Dat vraagt om keuzes in waterveiligheid, zoetwatervoorziening, ruimtelijke ordening en (stedelijke) bouw. Tegelijk ontstaan ook marktkansen voor klimaatbestendige technologie, bouwoplossingen en export van waterkennis. Klimaatadaptatie en ruimte voor water dient te worden meegenomen in ruimtelijke plannen en ordening op drie terreinen. Het volgende is nodig:

- **Blijf investeren in waterveiligheid.** Ongeveer 60% van Nederland is overstromingsgevoelig. We moeten daarom blijven investeren in de waterwerken om onze laaggelegen gebieden droog te houden waar veel Nederlanders wonen, werken en ondernemen. Ook is het van belang om ruimte maken voor (regionale) waterberging. Tot slot moet er nauwer worden samengewerkt door de landen van de stroomgebieden van de Rijn en Maas. Nederland heeft voor waterkwaliteit en -kwantiteit belang bij stevige afspraken met buurlanden. Zeker als door klimaatverandering de Rijn steeds meer een regenrivier wordt en bovenstroomse waterberging of onttrekking impact heeft op onze beschikbaarheid en bevaarbaarheid. Versterken van de internationale samenwerking is nodig, met bindende afspraken en naleving. Zo kan Nederland vervuiling, tekorten of overschotten ook in de toekomst aan.
- **Waterbeschikbaarheid vraagt ruimte.** Om de maatschappelijke en economische waterbelangen te waarborgen is nodig dat er ruimte komt voor het vasthouden en bergen van zoetwater. Daarbij moet voldoende ruimte zijn voor het winnen van drinkwater om onze groeiende samenleving te kunnen blijven voorzien. Voor de plannen uit het Actieprogramma Beschikbaarheid Drinkwaterbronnen dienen stevige ruimtelijke reservering plaats te vinden. Tot slot, zal zoetwaterbeschikbaarheid in de toekomst steeds meer locatiekeuzes vergen van (grote) zoetwatervragers. Het is van belang dat het afwegingskader in 2026 wordt opgesteld in gezamenlijkheid met het bedrijfsleven. Dat leidt tot gedragen weging van de maatschappelijke en economische belangen.
- **Borg klimaatadaptatie in de gebouwde omgeving.** Klimaatadaptatie stelt de bestaande en nieuwbouw voor verschillende lastige keuzes. Zo kan er vanuit technisch oogpunt bijna overal in Nederland wel gebouwd worden, maar zijn daar extra investeringen voor nodig. Dat gaat bijvoorbeeld over waterveiligheid, wateroverlast, bodemdaling en drinkwaterbeschikbaarheid. Het is belangrijk dat in nationale wetgeving wordt verankerd dat klimaatrisico's vanaf de start worden meegewogen in plannen en vergunningen. Daarvoor is het nodig dat duidelijkheid wordt gegeven over de risico-inschatting die hierbij moet worden gebruikt. Het integraal en uniform borgen van klimaatadaptatie in de gebouwde omgeving versnelt gebiedsontwikkeling en woningbouw. De Maatlat Groene Klimaatadaptieve Gebouwde Omgeving is hiervoor een goed uitgangspunt – al is wel nodig dat het kabinet de juridische status van deze maatlat helder maakt.

4. Het groeiende strategische belang van de digitale economie

De digitale infrastructuur vormt de ruggengraat van onze digitale economie – en we zien een ontwikkeling waarbij onze economie steeds ‘digitaler’ wordt. En dus moet er ruimte zijn om die infrastructuur mee te laten groeien met de toenemende hoeveelheid data en AI. Het dataverkeer is de afgelopen jaren met dubbele cijfers gegroeid en met de massale doorbraak van AI is niet te verwachten dat de groei zal afnemen, maar eerder kan toenemen. De verwachting is dat, ondanks efficiencylagen, er meer ruimte nodig is voor de digitale infrastructuur. Het gaat dan niet direct om het ruimtebeslag (die blijft in vergelijking met andere sectoren relatief bescheiden), maar om de hoeveelheid geschikte locaties voor infrastructuurelementen zoals datacenters. De roep om ruimte is niet alleen economisch gemotiveerd - zoals het kabinet ook stelt: *“Het waarborgen van een open strategische (digitale) autonomie versterkt de noodzaak van de aanwezigheid van een hoogwaardige digitale infrastructuur op eigen bodem.”*

De kwaliteit en capaciteit van digitale infrastructuur is vaak afhankelijk van de zwakste schakel. Dit betekent dat alle onderdelen van de digitale infrastructuur van wezenlijk belang zijn. Zo moet in de Nota Ruimte worden ingebouwd dat er locaties zijn voor uitbreiding van bestaande datacenters en de aanwijzing van nieuwe locaties. Op dit punt maakt het kabinet nu echter nog niet duidelijk welke behoefte zij ziet en hoeveel locaties zij wil vrijmaken. Voor een gezonde ontwikkeling van de digitale infrastructuur wordt hier echter nadrukkelijk om gevraagd: er is behoefte aan locaties voor slimme clustering van datacenters, ook met bundeling van energie- en andere ondersteunende infrastructuren en waar het kan ook met mogelijkheden voor restwarmte-afgifte voor wijkverwarming. Daarnaast moet rekening worden gehouden met het economische belang van Nederland als digitaal knooppunt. Dit gaat niet alleen om datacenters, maar ook om het behouden van de aanlanding van zeekabels.

Wat is nodig?

- Gezien het grote **strategische belang voor onze digitale autonomie** en vestigingsklimaat, zien wij graag dat het kabinet concreter en explicieter benoemt welke ruimte voor digitale infrastructuur er nodig is – en welke strategie het kabinet wil toepassen om die te realiseren.
- Met name rondom telecomnetwerken is aandacht voor soepel verlopende **vergunningsprocessen en stevige nationale regie op het aanwijzen van locaties** voor 5G/6G-antennes van belang. Daarom zou in de Uitvoeringsagenda er steviger moeten worden ingezet op het verkorten van procedures en vergunningsprocessen zodat infrastructuurfaciliteiten ook tijdig gerealiseerd kunnen worden.

5. De randvoorwaarden op orde: energie, stikstof, grondstoffen

Om de ambities uit de ontwerp Nota Ruimte waar te maken is het nodig dat er diverse randvoorwaarden op orde worden gebracht.

5.1. Voldoende ruimte voor energienetten en oplossing netcongestie

In alle sectoren van de economie vindt in een periode van één generatie een omvangrijke energietransitie plaats: olie, kolen en aardgas worden vervangen door groene stroom, groene waterstof en biobrandstoffen. Om dit mogelijk te maken, is het essentieel dat ruimte wordt gereserveerd en vastgelegd voor nieuwe energie-infrastructuur, met name het elektriciteitsnet

maar ook ruimte voor tijdelijke opslag van elektriciteit in batterijen en ruimte voor grootschalige waterstof-elektrolyzers waarin groene stroom wordt omgezet in groene waterstof.

Netcongestie is een groot maatschappelijk probleem omdat woonwijken, bedrijven en maatschappelijke voorzieningen niet aangesloten kunnen worden. Er is nu een wachtlijst van ruim 20.000 bedrijven. Dit brengt de gevestigde bedrijven in een benarde situatie en hindert de energietransitie, waardoor de klimaatdoelstellingen voor 2030 onder druk staan. Daarnaast is dit slecht voor het investeringsklimaat omdat bestaande bedrijven niet kunnen uitbreiden of verduurzamen en buitenlandse bedrijven zich niet kunnen vestigen in Nederland. De maatschappelijke kosten van netcongestie bedragen ca € 30 mld per jaar.

Wat is nodig?

- Naast het “beter benutten” van het bestaande net, is cruciaal dat het Rijk andere overheden stimuleert om snel tot lokale afweging en invulling te komen voor de **ruimtelijke inpassing van nieuwe energie-infrastructuur én snelle vergunningsverlening**. Waar het te lang duurt kan het Rijk besluitvorming naar zich toe halen en versnellen.
- Specifieke aandacht is nodig voor **energie-intensieve bedrijven die bezig met het plannen van ingrijpende transitie-investeringen in elektrificatie**. Bij bedrijven die niet in de industrieclusters gevestigd zijn speelt dat deze investeringen moeilijk gedaan kunnen worden omdat de bedrijven ver van het hoofdelektriciteitsnet afliggen en aansluiting met voldoende capaciteit (te) lang op zich laat wachten, of zelfs binnen afzienbare tijd niet mogelijk is. Idealiter zou de grote transitie-investering aanleiding kunnen zijn voor het bedrijf om verplaatsing te overwegen – en dan moet het dus aantrekkelijk zijn om te verplaatsen. Daarbij wel de kanttekening dat verplaatsing complex en duur is, én dat bedrijven opereren in samenhang met hun directe omgeving. Het kabinet kan bij de uitvoering bezien welke mogelijkheden bedrijven hebben om op de huidige locatie de transitie te maken en passende faciliteiten bieden om bedrijven die overwegen te verplaatsen daarin te faciliteren.

5.2. Stikstof en natuur: zonerings rond Natura2000-gebieden

In ons dichtbevolkte land staan economische ontwikkeling, natuurherstel en de ruimte voor bedrijvigheid onder druk, met name zolang de stikstofproblematiek niet voortvarend wordt aangepakt. Een hoge kwaliteit van de leefomgeving is essentieel voor een aantrekkelijk vestigingsklimaat en daarmee voor de economie. Om Nederland van het vergunningenslot als gevolg van de stikstofproblematiek te halen en de benodigde investeringszekerheid te garanderen, dringen wij aan op verankering van zones rond Natura2000-gebieden. Het structureel onvoldoende acteren op de nationale natuurherstelopgave, ingegeven door Europese vereisten vanuit de Vogel- en Habitatrichtlijn en de Verordening Natuurherstel, houdt de huidige impasse rond vergunningverlening in stand en schaadt de economische en maatschappelijke ontwikkelingen rond woningbouw, infrastructuur, verduurzaming en de energietransitie. Vanuit een breed economisch en maatschappelijk perspectief is rechtszekerheid en versnelling noodzakelijk voor maatregelen die vergunningverlening en natuurherstel borgen.

Wat is nodig?

- In de ontwerp-nota zijn meerdere passages opgenomen die expliciet spreken over **stroken, zones of maatwerkgebieden rond Natura-2000 gebieden**, te beginnen met de Veluwe en

de Peel. Deze zones worden gepresenteerd als instrument om drukfactoren te verlagen en natuurdoelen te realiseren. Wij onderschrijven het belang van deze zones.

- **Echter ontbreekt vooralsnog een voldoende concrete uitwerking van deze zones.** Dat heeft als risico dat provincies en gemeenten generieke, breed geformuleerde zoneringen opleggen zonder dat vooraf er gebiedsgerichte analyse van effecten en haalbaarheid heeft plaatsgevonden. Dat is nodig, omdat geen gebied hetzelfde is en naast agrarische ondernemers ook veel (MKB-)bedrijven in agrofood, logistiek, recreatie, bouwmaterialen en maakindustrie in nabijheid van natuurgebieden actief zijn. Zij hebben allen behoefte aan duidelijkheid, juridische zekerheden en, indien ingrijpen noodzakelijk is, voldoende ruime overgangstermijnen en compensatie waar dat redelijk is.
- Neem expliciet op dat omvang, begrenzing en restricties van dergelijke zones altijd moeten worden gebaseerd op een **evenwichtige belangenafweging conform de Omgevingswet** en wat een gebied nodig heeft om nu verdere verslechtering te stoppen en op termijn weer in een goede staat van instandhouding te komen. Prioriteit moet liggen bij maatregelen die effectief zijn en passen bij de integrale opgaven van het betreffende Natura 2000-gebied op het gebied van stikstof, waterkwaliteit en -beschikbaarheid en bodem. Dat geldt breder dan de Veluwe en in de Peel, namelijk voor alle kwetsbare Natura2000-gebieden.
- Het kabinet zal de ruimtelijke opgaven voor natuur in de komende jaren verder uitwerken in Natuurplannen. Hiervoor is het essentieel dat het bedrijfsleven structureel wordt betrokken. Neem daarom in de definitieve Nota Ruimte en uitvoeringsprogramma een **formele borging op voor ondernemersparticipatie** in deze gebiedsprocessen.

5.3. Grondstoffen

Er zijn grote bottlenecks in de winning van primaire grondstoffen voor de bouw, de vergunningverlening voor bijvoorbeeld zand en grind is stilgevallen, waardoor de woningbouwopgave en bijvoorbeeld grondstoffen voor kustverdediging, de aanleg van infrastructuur en dijkensbouw al snel in het gedrang dreigen te komen⁸. Ook zijn er kansen voor zoutwinning en energieopslag. Voor strategische autonomie en het niet afwentelen van het eigen nationale gebruik van grondstoffen is het nodig dat de Nota Ruimte grondstoffenwinning tot nationaal belang maakt – zoals in de nu geldende NOVI wel het geval was – en er dan ook in de Uitvoeringsagenda erop toeziet dat provincies de benodigde vergunningen verstrekken en letterlijk ruimte bieden aan de bedrijven die deze grondstoffenwinning mogelijk maken, waaronder ruimte voor assemblage, opslag, verhandeling en distributie. Het zal ook hier zaak zijn om aanzienlijk te versnellen, aangezien vergunningstrajecten voor grondstoffenwinning veelal minimaal 10-15 jaar aan voorbereiding en onderzoek kosten.

6. Benut kansen die diverse economische sectoren bieden

6.1. Grijp de kansen in detailhandel en retail

Onze detailhandel (food en non-food, winkelambachten, fysiek en online) geeft vorm aan sterke binnensteden en vitale dorpskernen. Gezamenlijk versterken zij het vestigingsklimaat en zorgen de lokaal gewortelde winkeliers voor het voortbestaan van essentiële voorzieningen. Voor nieuwe bedrijven is het door het niveau van aanwezige voorzieningen aantrekkelijk om er zich te vestigen. In binnensteden zorgt transformatie van winkels en plinten naar woningen én maatschappelijke

⁸ Cascade 2024

voorzieningen voor een verduurzaamd, toekomstgericht, woon/werkgebied. Ook liggen er kansen bij ontwikkelingen bij winkelgebieden buiten de centra, zoals woonboulevards⁹ of mobiliteitsretail en autoboulevards¹⁰ – waarbij met slimme ruimtelijke oplossingen en voldoende flexibiliteit – retail, voorzieningen en wonen kunnen samengaan. Voor de kansen die hier liggen is nu te weinig aandacht. Wij zien graag dat u detailhandel en transformatie van binnensteden, kernen en perifere gebieden expliciet benoemt – hier werken ruim 900.000 mensen. De Impulsaanpak Winkelgebieden laat zien dat een lokale aanpak met steun van het Rijk effectief bijdraagt aan ondernemerschap en leefbaarheid: met €100 mln is in totaal €500 mln aan investeringen mogelijk gemaakt en worden 5.000 woningen gerealiseerd. Dit draagt bij aan kansen voor retail-ondernemers, integrale gebiedsontwikkeling en ruimtelijke kwaliteit.

6.2. Borg recreatie en cultuur beter in ruimtelijke plannen

De gastvrijheidssector is diepgeworteld in de samenleving, en levert een belangrijke bijdrage aan het vestigingsklimaat, de werkgelegenheid (800.000 banen), het welzijn en de leefbaarheid. De ondernemers uit de gastvrijheidssector zorgen ervoor dat mensen kunnen ontspannen, recreëren, uit eten gaan, kamperen, sporten, elkaar ontmoeten, cultuur beleven en beoefenen, reizen maken, en congressen en evenementen bijwonen. Deze sector heeft daarmee een belangrijke maatschappelijke functie, en is daarnaast ook bevorderlijk voor de gezondheid en de brede welvaart. Hiervoor is meer en betere ruimte nodig – maar deze ruimte staat onder druk – en wordt veelal (te) laat in gemeentelijke ruimtelijke plannen meegenomen. Het is daarom van belang om recreatie en cultuur een volwaardige plek te geven in de ruimtelijke planning – vanaf het begin van planvorming en gebiedsontwikkeling. Slimme combinaties van functies kunnen uitkomst bieden. De gastvrijheidssector heeft in haar eigen Ondernemersagenda een handreiking gedaan, zodat er in de toekomst een verantwoorde verdeling is van ruimte, tussen wonen, werken, recreëren, cultuur en natuur¹¹. Wij verzoeken het Rijk om recreatie expliciet als voorziening te benoemen in de Nota Ruimte – om eraan bij te dragen dat dit tijdig in planvorming en gebiedsontwikkeling wordt meegenomen.

6.3. Versterk ondernemerschap in het landelijk gebied en glastuinbouw

Het stimuleren en integreren van economische activiteiten in het landelijk gebied versterkt de sociaaleconomische positie van deze gebieden. Daarbij gaat het niet alleen om agrarische bedrijven, maar ook om ondernemingen die sterk verbonden zijn met het buitengebied, zoals ondernemingen in groen, grond en infra. Deze bedrijven vervullen een cruciale rol bij de uitvoering van alle plannen voor de fysieke leefomgeving in Nederland. Zonder hun inzet blijven de opgaven en ambities uit de Nota Ruimte slechts op papier bestaan. Ook dragen deze bedrijven bij aan bijvoorbeeld de transitie naar een circulaire economie vanwege hun inzet op grond-, bouw- en reststromen. De bedrijfslocaties van dergelijke ondernemingen vragen relatief veel ruimte op bedrijventerreinen – en die is vaak niet beschikbaar of financieel voor de ondernemer niet haalbaar. Door ruimte te behouden voor bestaande bedrijven én nieuwe vestigingsmogelijkheden in het landelijk gebied, bijvoorbeeld op vrijkomende agrarische locaties, kan passende bedrijvigheid worden gefaciliteerd. Dit vermindert de druk op reguliere bedrijventerreinen en draagt tegelijkertijd bij aan het behoud van de leefbaarheid van het

⁹ [Inretail 2025 Whitepaper Wonen op de Woonboulevard](#)

¹⁰ [BOVAG 2025 Een nieuw perspectief op ruimte en mobiliteit](#) – schetst de kansen in de mobiliteitssector

¹¹ [Zie MKB NL 2024 Platform Gastvrij Nederland](#)

platteland. Het is nodig dat het kabinet ervoor zorgt dat provincies en gemeenten meer rekening houden met de ruimtelijke mogelijkheden voor het bedrijfsleven in het landelijk gebied.

Wij waarderen dat het kabinet het nationaal (economisch) belang van de glastuinbouwsector erkent, aangezien de sector een belangrijke bouwsteen vormt in de ruimtelijke inrichting van Nederland in 2050. Waarbij het kabinet de ambitie onderstreept dat de glastuinbouw tot de absolute wereldtop behoort die wij de komende jaren verder willen uitbouwen. Clustering van glastuinbouw, de innovatie die greenports krijgen terechtaandacht, waarbij de inzet gericht is op intensivering, innovatie en verdere clustering binnen bestaande glastuinbouwgebieden. Ook stimuleert het kabinet innovatieve verbindingen tussen de glastuinbouw, het agrofoodcluster en andere sectoren, zodat reststromen efficiënter kunnen worden benut. Dit draagt bij aan duurzaamheid en concurrentievermogen van het agrofoodcluster. Aangezien de ruimte voor glastuinbouw onder druk staat in lokale plannen, is nodig dat het kabinet de regie pakt op de ruimtebehoefte van de glastuinbouwsector.

7. Tot slot: kom tot uitvoeringskracht en investeringen

Met deze zienswijze bieden VNO-NCW en MKB-Nederland een constructieve bijdrage aan de verdere uitwerking van de Nota Ruimte. Het echte werk – de stap van plan en visie naar uitvoering en investeringen door marktpartijen – begint dan natuurlijk pas. Als ondernemersorganisaties staan wij klaar om met kabinet, provincies, gemeenten en ondernemers samen te werken aan de uitvoering van een toekomstbestendige ruimtelijke inrichting van Nederland. Voor onze toekomstige welvaart is cruciaal dat er voldoende en hoogwaardige fysieke en milieuruimte is voor ondernemers en bedrijven. Dan kunnen we stappen zetten naar een sterker Nederland waarin een bloeiende economie, een mooie leefomgeving, strategische weerbaarheid en duurzaamheid hand in hand gaan.

Contact

Voor meer informatie kunt u contact opnemen met:

Rik Enequist

Strategisch adviseur Ruimtelijke Ordening

Enequist@vnoncw-mkb.nl

06 - 13 16 68 46